

ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пайманова В.А.

**Науковий керівник: Соболєв В.М., д.е.н., проф.
Харківський Національний Університет ім. В.Н. Каразіна**

Останні наукові дослідження свідчать про поглиблення теоретичного інтересу саме до інституційних засад розвитку фінансового сектору трансформаційної економіки [див.: 1, 2, 3]. Фінансові ринки – це сфера діяльності суб'єктів господарювання, що відзначається високим ступенем невизначеності майбутнього та невизначеності інформації і її складності [1, с. 108]. Інституційний розвиток країни, зокрема фінансового ринку, забезпечується функціонуванням як формальних правил так і неформальних норм поведінки. При цьому неформальні інститути є більш гнучкими порівняно з формальними та справляють більший вплив на економічну поведінку індивідів (у тому числі через канали зовнішнього впливу), частково нейтралізуючи потенціал реалізації формальних інститутів, що є додатковим чинником суперечливої взаємодії формальних і неформальних інститутів в умовах глобалізації [1, с. 107]. Формальні правила фіксуються в правових актах держави, визнаються і затверджуються конкретними повноважними органами. Неформальні норми, які існують на фінансовому ринку, спираються на цінності, звичаї, ментальні стереотипи, релігійні, моральні, етичні та соціальні норми, культурні традиції. Неформальні норми потребують уваги на фінансовому ринку, бо саме на ньому реалізується економічна поведінка учасників, що поєднує звичаї, норми, етику тощо. Зі зміною умов життя можуть з'являтися нові неформальні норми, а старі руйнуються, бо неформальні інститути являються результатом неконтрольованого розвитку.

Культурні традиції пов'язані з відтворенням закріплених протягом часу практик поведінки. Відтворення культурних традицій являє собою не просто звичайне щоденне повторення певних операцій, воно пов'язане зі специфічними стилями життя, способами сприйняття інформації, ідентифікацією людей з певними соціальними групами та протиставлення їх іншим групам, що надає їм додаткової стійкості [3, с. 28].

Важливим чинником неформальних норм є економічна ментальність. Її характеризують економічні цінності та норми поведінки, властиві тим чи тим ступенем представникам певної групи. Вона включає стереотипи споживання, норми і зразки взаємодії, організаційні форми, ціннісно-мотиваційне ставлення до праці і багатства, ступінь сприйняття закордонного досвіду тощо [2, с. 60]. Економічна ментальність обслуговує економічну сферу життєдіяльності людини і суспільства і, таким чином, впливає на фінансову поведінку.

Розглянемо як ментальні риси українців можуть впливати на економічну поведінку на фінансовому ринку. Індивідуалізм виявляється у схильності до ризику у фінансових операціях, переваженні особистих інтересів над суспільними, покладанні на себе, а не на державу, прагненні до економічної самостійності. Терплячість виявляється у досягненні інвестиційних цілей, збільшенні інвестиційного горизонту фінансових вкладень, розміщення коштів у строкові вклади. Розвинена інтуїція виявляється у уловлюванні коливань кон'юнктури ринку, активному моніторингу, прийнятті швидких рішень. Мрійливість веде до м'якості в управлінні, відсутності чітко сформульованих цілей фінансової діяльності та заходів щодо їх реалізації. Консерватизм веде до високого авторитету

керівника. Недовіра до оточуючих веде до недовіри до фінансових посередників, а нерациональні операції - до недоопрацювання фінансових завдань, розміщення капіталу в один вид фінансового активу, невідповідність активів та пасивів [2, с. 61].

Населення дуже гостро реагує на формування нових економічних відносин, що спричинено специфікою переходу від командної до ринково орієнтованої економіки. Труднощі адаптації до нових умов індивіда, що приймає економічні рішення, підсилюються внаслідок того, що українське суспільство зі стану практично повної регламентованості переходить у стан непередбачуваності, при цьому тягар відповідальності за ухвалення рішення покладається на самого індивіда [1, с. 109]. Дуже важливим регулятором поведінки людей є цінності. Вони класифікують дії на припустимі та неприпустимі, справедливі та несправедливі. Цінності можуть трансформуватися через переломні моменти у житті суспільства та пояснювати економічні зміни, що відбуваються.

В Україні достатньо високим є рівень корупції. Неформальні правила і норми домінують у взаємодії економічних суб'єктів один з одним та з державою. Особливості менталітету виявляють такі причини корупції в Україні, як прагнення політиків і держслужбовців використовувати посаду для особистого збагачення, відсутність необхідного контролю з боку правоохоронних органів, відсутності щирого бажання боротися з корупцією, заплутане та недосконале законодавство, звички населення вирішувати все через корупцію, низька заробітна плата чиновників та інше. Законодавці, будучи у своїй переважній більшості представниками олігархічних кланів, мають можливість запроваджувати корупційні механізми незаконного збагачення вже на стадії розробки та прийняття законів [1, с. 16].

Довіра як елемент неформальних норм відображує взаємовідносини людей у різних видах діяльності. Цей елемент є дуже важливим щоб зрозуміти поведінку учасників фінансового ринку, бо будь-яка фінансова операція ґрунтується на ней. Інституційна довіра- довіра до фінансових інститутів, які відіграють ключову роль у формуванні та дотриманні суспільних правил гри. Джерелами такої довіри виступають: дружні стосунки, що виникли через тривалу взаємодію, інтереси, коли довіра до контрагента базується на оцінці його вигод і витрат від ослаблення партнера [2, с. 63]. Через недосконалість економічних та правових норм, що регулюють стан речей в українській економіці, тобто формальних правил, зокрема на ринку капіталу, в Україні існує ризик виникнення «сицилійського» синдрому, коли підприємці та населення країни внаслідок незадовільної юридичної інфраструктури й корумпованості судової системи та системи правопорядку не довіряють закону, не поважають його. Це призводить до того, що економічні агенти надають перевагу неформальним інститутам і дотримуються формальних вимог лише в той частині, яка не суперечить їх інтересам [3, с. 30]. Рівень довіри падає і це означає, що бізнес, щоб повернути до себе довіру, має працювати в партнерстві з державою, тобто в Україні потрібно створити фінансові інститути, які зможуть забезпечити підвищення рівня довіри.

Слід зазначити, що в боротьбі за економічні переваги та привілегії здійснюється вплив на владу, змінюється економічна політика, внаслідок чого страчаються важливі національні орієнтири, зростає бюрократичний апарат, що стримує інвестиційні процеси та економічний розвиток. Оскільки сьогодні на економічні рішення в Україні більш впливають неформальні норми, ніж налагодженна діяльність формальних правил, дуже важливою є зміна поведінки економічних суб'єктів. Потрібно створити модель етичної економічної людини, яка маючи моральні та духовні якості, зможе відкрито та справедливо поводитися на ринку, та, навідріз від економічної людини, яка егоїстично переслідує свої цілі [2,

с. 68], пілкуватися про наслідки своїх дій для суспільства та виконувати моральні обов'язки в економіці.

Список використаних джерел:

1. Інституційні чинники розвитку фінансового сектору економіки в умовах ринкової трансформації: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Соболева. – К.: Університет банківської справи НБУ, 2010.- 350 с.
2. Коваленко Ю.М. Неформальні норми фінансового сектора економіки: економічна ментальність та інституційна довіра//Економічна теорія науковий журнал.-№2.-2011 р.-с. 58-68.
3. Петруня Ю.Є., Івашина О.Ф. Інституційні чинники економічного розвитку// Економічна теорія науковий журнал.-№4.-2010 р.-с. 24-31.